

OHJEET OPETTAJALLE

Miten disinformaatio tunnistetaan ja selätetään

VIIMEISIN PÄIVITYS: 28.1.2021

Viime vuosisadalla kasvaneille ikäluokille tietoyhteiskunnan nopea kehittyminen on merkinnyt käänteentekevää yhteiskunnallista, kulttuurista ja poliittista murrosta. Tässä tietopaketissa esitellyt haasteet ja mahdollisuudet eivät ole kuitenkaan yhtään sen vähemmän kiinnostavia tai haastavia tämän päivän nuorten silmin. Kukaan ei voi ennustaa tulevaisuutta, mutta yhteiskunta voi antaa nuorille ne välineet, joita he elämässä tarvitsevat, mitä tulevaisuus sitten tuokaan tullessaan.

Nykylapset saavat aiemmilta sukupolvilta perintönä hyvin erilaisen maailman kuin sen, jossa heidän vanhempiansa ikäpolvi varttui. Eräs menneisyyden ja nykyajan merkittävimmistä eroista liittyy tiedon saatavuuteen. Demokraattisten yhteiskuntien kannalta tällainen avoimuus on ollut erittäin hyvä asia. Samalla on kuitenkin myös huomattu, että väärissä käsissä tiedon helppo saatavuus voi kääntyä itseään vastaan, kun misinformaatiota eli väärää tietoa on levitetty tahattomasti tai jopa suunnitellusti, jolloin on kyse tarkoituksellisesta disinformaatiosta. Nuorten valistaminen tämän jatkuvassa muutoksessa olevan tietoympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja siinä piilevistä vaaroista onkin eräs merkittävimmistä haasteista nykypäivän lasten kasvatuksessa ja koulutuksessa.

Tämän työkalupakin tarkoituksena on tarjota toisen asteen opettajille työkaluja, joiden avulla he voivat virittää oppilaidensa kanssa keskustelua vahingollisen tiedon uhkaan liittyvistä tärkeistä aiheista. Näitä aiheita ovat esimerkiksi kansanterveyteen, demokratiaan sekä yhteiskunnan perustana oleviin kulttuurisiin ja oikeudellisiin normeihin liittyvät kysymykset. Totuuden ja valheen välisen rajan syvällisempi pohdiskelu johtaa väistämättä kysymyksiin, joihin ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia. Juuri siksi onkin tärkeää kehittää nuorten kykyä käsitellä ristiriitaista tietoa ja muodostaa mielipiteitä kriittisen ajattelun avulla.

Näiden kysymysten ristiriitaisuuden vuoksi tässä työkalupakissa ei listata valmiita toimintamalleja tai esitetä itsestäänselvinä pidettyjä olettamuksia. Sen sijaan tämän materiaalin tarkoituksena on herättää keskustelua. Keskustelun ja ajatustenvaihdon kautta oppilailla on mahdollisuus syventyä tutkimaan tiedon monitahoista luonnetta sekä yksin että ryhmissä keskustellen. Tämä on keskeinen taito, jota nuoret tarvitsevat voidakseen toimia vastuullisina kansalaisina niin verkossa kuin laajemmin yhteiskunnassa. Materiaalin myötä oppilaat tutustuvat esimerkiksi Machiavelliin, paavi Urbanus II:een ja nykypäivän QAnon-salaliittoteorian kannattajiin. Hyödyntämällä sekä historiaa että ajankohtaisia asioita esimerkkitapaukset auttavat nuoria sijoittamaan disinformaation ympäröivän maailman kontekstiin ja hahmottamaan disinformaatiota ilmiönä, joka on toistunut ja ilmennyt eri tavoin historian saatossa. Näin voidaan auttaa nuoria kehittämään älyllisiä ja henkilökohtaisia taitojaan, jotta he osaavat suhtautua disinformaatioon oikein aikuisiksi vartuttuaan.

Opettajat ovat keskeisessä roolissa tässä keskustelussa, ja monet koulutusalan toimijat ovatkin pyytäneet Euroopan komissiota laatimaan disinformaatioon liittyvää koulutusmateriaalia. Tämän työkalupakin myötä komissio antaa oman panoksensa disinformaatiovalistusta koskevaan laajempaan keskusteluun. Tässä esitetyt menetelmät perustuvat dis- ja misinformaatiota tutkivien ja käsittelevien Euroopan unionin yksiköiden käytännön kokemuksiin. Työkalupakin kohderyhmän tavoin myös sen laatijat pyrkivät jatkuvasti oppimaan uutta ja arvioimaan uudelleen lähestymistapojaan, joten kaikenlainen palaute tämän materiaalin käyttäjiltä on tervetullutta.

Tämän työkalupakin tarkoituksena on antaa nuorille perustietoa disinformaatioilmiöstä sekä auttaa heitä ymmärtämään siihen liittyviä uhkia, etsimään itse lisätietoa ja suojautumaan disinformaation vaikutuksilta. Lisäksi esitellään muutamia esimerkkitapauksia, joihin oppilaat voivat perehtyä. Työkalupakki on maksuton ja vapaasti kaikkien oppilaitosten käytettävissä. Sen pääasiallisena kohderyhmänä ovat 15–18-vuotiaat nuoret, mutta se voidaan räätälöidä kaikille ikäryhmille sopivaksi.

Miten työkalupakia käytetään

Työkalupakki on suunniteltu kattamaan **yksi tai kaksi** tavallisen **toisen asteen luokan oppituntia**.

PowerPoint-esityksessä on linkkejä useisiin YouTube-videoihin. Yksi tai kaksi näistä videoista yleensä riittää havainnollistamaan tärkeimmät seikat yhden oppitunnin aikana. Voit myös näyttää oppilaille useamman videon, jos aikaa on enemmän tai jos haluat käsitellä aihetta useamman oppitunnin ajan. Voit itse päättää, mitkä näistä videoista sopivat parhaiten kullekin luokalle ja mitkä niistä saavat todennäköisesti aikaan mielenkiintoisimpia keskusteluja.

Kokonaisuus suositellaan koostamaan seuraavasti:

Osio/tehtävä	Vähimmäisaika	Ehdotettu materiaali
Disinformaation ymmärtäminen (diat 5–24)	45 minuuttia	PowerPoint-esitys, videoiden tekstiselosteet, keskustelu
Ryhmätyö (enintään 5–6 oppilasta / ryhmä) (dia 25)	15–25 minuuttia	Esimerkkitapauksiin perehtyminen (tukena PowerPoint-esitys)
Ryhmiä esitelmät ja keskustelu (dia 25)	25 minuuttia / ryhmä	Esimerkkitapaukset
Yhteenveto ja aineistosuositukset (diat 26–34)	5 minuuttia	Luettelo muusta aineistosta

Jos aikaa on enemmän, voit laajentaa ”Disinformaation ymmärtäminen” -osiota (käytä enemmän aikaa esimerkiksi ulkoisten lähteiden tutkimiseen ja esimerkeistä keskustelemiseen oppilaiden kanssa) tai voit varata enemmän aikaa ryhmätyöskentelyyn.

- **Disinformaatio ja sen uhkat yhteiskunnalle (diat 6–10):**

***Huom.** Dioissa esitellyt tapaukset ovat esimerkkejä. Niiden sijasta voit käsitellä oppilaidesi kanssa muita, heille paremmin soveltuvia esimerkkitapauksia tai pyytää heitä etsimään muita esimerkkejä ryhmissä. Pyri käymään oppilaiden kanssa mahdollisimman paljon keskustelua esimerkkejä esitellessäsi.*

- **Valetutkimukset ja rokotevastainen liike** (yhteiskunta vaatii tiedeyhteisön jäseniä noudattamaan tiukkoja akateemisia vaatimuksia, ja on tärkeää ymmärtää, miksi tällaisia vaatimuksia tarvitaan).

- **Myytti 5G:n ja koronaviruksen yhteydestä** (tuore esimerkki siitä, miten vilpilliset toimijat voivat hyötyä kriisitilanteesta ja aiheuttaa näin konkreettista vahinkoa). Sekä verkossa että muualla on levitetty lukuisia salaliittoteorioita, joiden mukaan 5G-mobiiliverkot ovat aiheuttaneet koronaviruspandemian. Tämä ei ole totta. 5G-tekniikka perustuu radiotaajuuksiin, jotka eivät synnytä viruksia.
 - **Koronavirusepidemian** myötä on syntynyt suuri määrä mis- ja disinformaatiota sekä salaliittoteorioita, mikä on puolestaan johtanut ns. informaatioepidemiaan, jota ruokkii ihmisten paniikki ja epätoivo heidän etsiessään tietoa esimerkiksi taudin ehkäisystä ja hoidosta. Usein tällaista väärää tietoa levitetään tahattomasti, mutta monissa tapauksissa sitä levittävät myös tahot, jotka yrittävät kalastella klikkauksia tätä varten julkaistuilla linkeillä (taitavasti suunnitelluilla otsikoilla ja jutuilla, jotka herättävät huomiota).
 - **Emotionaalisesta manipuloinnista** on kyse, kun henkilö esitetään liioitellen jonkin tilanteen uhrina pyrkien herättämään voimakkaita tunteita sen sijaan, että katsoja voisi muodostaa objektiivisen mielipiteen luotettavien uutislähteiden pohjalta.
- **Disinformaatio toimii kahdella tavalla (diat 11–15):**
 - **Ihmisten taivuttelu tietyn ajatusmallin tai toimintatavan kannalle:** Valetutkimukset ovat saaneet ihmiset pelkäämään rokotuksia, mikä lisää tuhkarokkotapauksia. Mainitse, että näin on myös pyritty saamaan poliittista hyötyä esimerkiksi mustamaalaamalla vastaehdokas ennen vaaleja tai ulkomaisen hallituksen sekaantuessa toisen maan vaaleihin omien geopolittisten etujensa ajamiseksi.
 - **Erojen liioittelu ryhmän yhtenäisyyden ja solidaarisuuden heikentämiseksi:** Vahvaan ja yhtenäiseen yhteisöön on vaikeaa päästä vaikuttamaan, ja siksi disinformaation avulla pyritään luomaan jakolinjoja ihmisten välille sekä liioittelemaan sisäisiä eroja ja olemassa olevia konflikteja ja erimielisyyksiä.
- **Miten disinformaatio toimii (diat 16–19)**
 - Sosiaalisen median rooli
 - Teknologian avulla on helppo vääristellä tietoa ja luoda uusia, helposti uskottavia sisältöjä.
- **Miten reagoida disinformaatioon (diat 20–24):**

Kriittinen ajattelu tarkoittaa seuraavaa:

 - Tarkista **sisältö**: Pitävätkö faktat ja luvut paikkansa? Onko juttu puolueellinen? Onko kyseessä objektiivinen uutinen vai mielipide?
 - Tarkista **julkaisukanava**: Onko se sinulle ennestään tuttu? Näyttääkö URL-osoite epäilyttävältä? Käy sivuston ”About”- eli ”Tietoa meistä” -osiossa – kuka sivuston on laatinut? Kuka sitä rahoittaa? Mitä mieltä muut, luotettavat medialähteet ovat?
 - Tarkista, kuka on **laatinut sisällön** – onko henkilö oikeasti olemassa? Jos et saa helposti selville, kuka sisällön on laatinut, on todennäköistä, että koko sisältö on tekaistu. Hyvämaineisesta toimittajasta löytyy aina taustatietoa.

- Tarkista **lähteet**: Onko väitteet perusteltu lähteiden avulla? Ovatko lähteet luotettavia (esimerkiksi tunnettu ja arvostettu mediatalo tai tunnettu alan asiantuntija)? Ovatko mainitut asiantuntijat oikeita asiantuntijoita? Jos jutussa mainitut lähteet ovat epämääräisiä tai lähteitä ei anneta lainkaan (perusteluna mainitaan ”joidenkin mielestä...”), esitetyt väitteet voivat olla valheellisia.
- Tarkista **kuvat**: Kuvat vaikuttavat meihin tehokkaasti, ja niitä on helppo muokata. Käänteisellä kuvahaullla voi selvittää, onko samaa kuvaa käytetty aiemmin eri yhteydessä.
- **Mieti ennen kuin jaat!** Jutussa voidaan vääristellä todellisuutta tai esimerkiksi kertoa vanhoista tapahtumista eri kontekstissa – tai se voi olla satiiria. Myös otsikko on voitu suunnitella herättämään voimakkaita tunteita.
- **Mieti omia ennakkokäsityksiäsi**: Joskus jokin juttu on liian hyvä tai viihdyttävä ollakseen totta. Odota hetki ja rauhoitu, vertaa juttua luotettaviin lähteisiin ja pidä pää kylmänä. Jos jokin lukemasi tekee sinut vihaiseksi tai surulliseksi tai saa sinut pelkäämään, kokeile rauhoittaa mielesi ennen kuin jaat jutun.

- **Jaa oppilaat ryhmiin ja keskustelkaa muutamista tyypillisistä esimerkeistä, joissa on kyse väärästä tiedosta (dia 25):**

Jaa oppilaat enintään 5–6 oppilaan ryhmiin. Anna kullekin ryhmälle käsiteltäväksi yksi esimerkkitapaus. Pyydä oppilaita lukemaan esimerkki ja käymään kysymykset läpi (noin 15 minuuttia), minkä jälkeen kukin ryhmä esittelee oman esimerkkinsä ja koko luokka keskustelee niistä (noin 20–25 minuuttia).

- Euroopassa nopeasti leviävä uusi vaarallinen salaliittoteoria, joka on synnyttänyt ympärilleen kulttimaisen liikkeen
- Lainaus Niccolò Machiavellin ”Hajota ja hallitse” -oppia käsittelevästä kirjasta
- ”Uskomattoman tehokkaan” lääkkeen X epäeettinen ja harhaanjohtava mainostaminen
- Paavi Urbanus II:n Clermontin kirkolliskokouksessa (v. 1095) pitämä puhe ristiretkistä
- Kansantaru paimenpojasta ja sudesta

Huom. Nämä ovat melko perinteisiä esimerkkejä, jotka sopivat käsiteltäväksi sellaisenaan. Voit kuitenkin käyttää myös muita, oppilaillesi paremmin soveltuvia esimerkkitapauksia, tai voit pyytää oppilaita etsimään muita esimerkkejä ryhmissä. Hyviä esimerkkejä ovat muun muassa salaliittoteoriat (maailmaa hallitsee George Soros / Bill Gates, valtionhallinnon levittävät koronavirusta, Yhdysvaltojen Alue 51:n avaruusolennot jne.), terveyteen liittyvä väärä tieto ja vähemmistöryhmiä koskevat valheelliset faktat.

Tässä muutamia ideoita:

- Poynter-sivuston koronauutistietokanta: <https://www.poynter.org/ifcn-covid-19-misinformation/>
- EUvsDisinfo-sivustolle kerätyt tapaukset: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/>
- Lead Stories ”Just because it’s trending doesn’t mean it’s true” (verkkosivusto, joka tarkistaa ajankohtaisten suosittujen juttujen faktoja): <https://leadstories.com/>

- **Yhteenveto, aineistovinkkejä ja kansalliset lähteet (diat 26–34)**

Työkalupakin sisältö

- **Johdanto (PPT)**
 - a. Upotetut YouTube-videot ovat englannin- tai venäjänkielisiä, mutta niiden mukana tulee myös käännetty tekstiseloste.
 - b. Dian alapuolella olevissa muistiinpanoissa selvennetään ja kuvaillaan dian sisältöä.
- **Viisi esimerkkitapausta tehtävineen ryhmätyöskentelyä varten** (*voit muokata esimerkkejä tai valita muita tapauksia*).
- **Aineistovinkkejä** (interaktiivisia pelejä sekä oppaita ja lähdesivustoja).

Muita esimerkkejä:

- **Nato-joukkojen mustamaalaaminen valeuutisten avulla**

<https://vilniusinstitute.lt/en/lisas-case-repeated-german-soldiers-accused-of-rape/>

Voimakkaita tunteita herättävät uutisjutut ehtivät yleensä saada aikaan vahinkoa ennen kuin niiden taustat saadaan selvitettyä. Tällaiset valheelliset uutisjutut ovat yleensä varsin uskottavia.

- **Venäjän TV syyttää USA:ta koronaviruksesta**

<https://www.themoscowtimes.com/2020/02/06/russian-tv-runs-conspiracy-theory-blaming-trump-for-coronavirus-a69189>

<https://www.youtube.com/watch?v=JQRmacSHXoo>

Venäjän valtiollisessa TV-ohjelmassa esitetyn salaliittoteorian mukaan koronaviruspandemian taustalla ovat Yhdysvaltain hallitus sekä amerikkalaisyritykset, jotka pyrkivät hyötymään pandemiasta rahallisesti.

ESIMERKKI 1:

”Q:N” KASVAVA VAIKUTUSVALTA

Tausta

Mitä yhteistä on USA:n entisellä presidentillä Barack Obamalla, maan entisellä ulkoministerillä ja presidenttiehdokkaalla Hillary Clintonilla, Ranskan presidentti Emmanuel Macronilla, laulaja Lady Gagalla, Washington DC:ssä toimivalla Comet Ping Pong -pizzerialla, Microsoftin perustajalla Bill Gatesilla ja näyttelijä Tom Hanksilla? QAnon-salaliittoteorian kannattajien mukaan kaikki nämä tahot kuuluvat satanistien pyörittämään lapsikaupparinkiin, jossa on mukana julkkiksia sekä politiikan ja liike-elämän eliittiä. Salaliittoteorian mukaan armeijan ylin johto valitsi USA:n entisen presidentin Donald Trumpin paljastamaan tämän rikollisverkoston ja katkaisemaan sen siteet hallintoon ja tiedotusvälineisiin, jotka ovat verkoston hallinnassa (tästä valtaeliitistä käytetään englannin kielellä myös nimitystä ”deep state”). Teorian ytimessä on verkossa toimiva anonyymi hahmo, joka käyttää koodinimeä ”Q”. Hän väittää olevansa USA:n hallinnossa toimiva korkea-arvoinen virkamies, joka kuuluu ylimpään turvallisuusluokkaan, eli hänellä on pääsy turvallisuusluokiteltuihin tietoihin.

QAnon aloitti toimintansa valtavirran ulkopuolella toimivilla verkkofoorumeilla, kuten 4chan ja 8chan, joilla julkaistiin ensimmäiset liikettä koskevat postaukset jo vuonna 2017. Sittemmin liike on tullut hyvin tunnetuksi myös Facebookin, Twitterin, YouTubeen ja muiden yleisten alustojen käyttäjien keskuudessa. QAnon on levinnyt nopeasti erään tärkeän piirteen ansiosta: se rohkaisee kannattajia osallistumaan totuuden paljastamiseen. Q julkaisee keskustelupalstoilla säännöllisesti vihjeitä (”Q drops”) ja kehottaa kannattajia tutkimaan itse asiaa ratkaistakseen mysteerin ja selvittääkseen totuuksia, joihin erilaiset teorit perustuvat. QAnon on vuoden 2019 loppupuolen jälkeen löytänyt tiensä eurooppalaisille sivustoille, ryhmiin ja käyttäjätileille, ja se on muuttunut paikallisiksi liikkeiksi ja mukautunut paikallisiin näkemyksiin ja konteksteihin pääasiassa Saksassa, Ranskassa, Italiassa ja Isossa-Britanniassa. [Joissakin tapauksissa](#) myös vanhat ryhmät, kuten *Gilets Jaunes* Ranskassa ja jotkin äärioikeistoliikkeet Saksassa, ovat omaksuneet QAnon-liikkeen teorioita. Q:n teorioiden ytimessä olevan vaikutusvaltaisen valtaeliitin väitetään ulottuvan kaikkialle: QAnonin paikalliset kannattajat kuvailevat esimerkiksi Emmanuel Macronin kaltaisia poliitikkoja ja eliitin edustajia valtaa pitävän [”deep staten” pelinappuloiksi](#), ja he ovat syyttäneet Saksan hallintoa [salaisen pedofiiliverkoston pyörittämisestä](#).

Koronaviruspandemia on ymmärrettävästi pahentanut asioita entisestään, kun ihmiset ovat pysyneet kotona ja viettäneet siksi huomattavasti enemmän aikaa verkossa, samalla kun monet ovat olleet tyytymättömiä maansa hallinnon määräämiin rajoituksiin ja toimenpiteisiin, joilla tautia on pyritty torjumaan (maskien käyttö, etäisyydet, sulkutoimet ja matkustuksen rajoittaminen). QAnonilla on useita koronavirukseen liittyviä teorioita, joiden mukaan virus on esimerkiksi valtaeliitin biologinen ase ja Bill Gates on suunnitellut koko pandemian pakottaakseen jokaisen ottamaan rokotteen ja hallitakseen näin maailmaa.

Lisätehtävä:

Katso [tämä video](#) ja tutki itse QAnonia hetki verkossa.

Pohdittavia kysymyksiä:

- Löydätkö USA:ssa ja Euroopassa leviävien QAnon-teorioiden taustalta yhteisen teeman?
- Miksi QAnon-liike vetoaa kannattajiinsa? Miten se eroaa muista salaliittoteorioista?
- Tunnistatko historiasta muita hetkiä tai merkittäviä tapahtumia, jotka ovat saaneet aikaan samanlaisen pitkin maailmaa leviävän salaliittoteorioiden ja disinformaation aallon? Mitä yhteistä kaikilla tällaisilla tapahtumilla on ollut?
- Muistele aiempaa keskustelua disinformaation levittäjien tavoitteista. Miten ulkovallat voivat hyödyntää QAnon-teorioita vahingoittaakseen Eurooppaa ja saadakseen sen näyttämään heikolta?

ESIMERKKI 2:

DIVIDE ET IMPERA

(“HAJOTA JA HALLITSE”)

Tausta

– – Johtajan tulisi muiden tehtäviensä rinnalla pyrkiä **jakamaan vihollisen joukot** keinolla millä hyvänsä. Tämä onnistuu joko niin, että saadaan vihollinen epäilemään niitä, joihin hän luottaa, tai saadaan hänet jakamaan joukkonsa, jolloin niistä tulee heikompia.

Ensimmäinen näistä menetelmistä toimii niin, että johtaja pitää sodankäynnissä silmällä niiden omaisuutta, jotka ovat hänen lähipiirissään, ja suosii osaa heistä säästämällä heidän omaisuutensa tai huolehtien heidän lapsistaan tai muusta omaisuudestaan pyyteettä. Tiedätte, kuinka Hannibal poltti maan Rooman ympärillä ja säästi ainoastaan Fabius Maximukselle kuuluvat maat. Tiedätte myös, kuinka Coriolanus säästi patriisien omaisuuden mutta poltti ja ryösti plebeijien omaisuuden marssiessaan armeijansa kanssa Roomaan. – –

Mitä tulee vihollisen joukkojen jakamiseen, mikään ei ole yhtä varma keino kuin kommentaa osa joukoistasi hyökkäämään toiseen maahan, joka sitten vetäytyy sodasta, kun sen joukot joutuvat puolustamaan omaa maataan. – – Titus Didius, jolla oli viholliseen verrattuna pieni armeija, odotti Roomasta saapuvaa legioonaa, jonka vihollinen aikoi kaapata matkalla.

Estääkseen tämän Titus antoi joukoilleen tiedoksi, että hänellä on seuraavalle päivälle suunnitelma vihollisen pään menoksi. Tämän jälkeen hän päästi tahallaan osan vangeistaan karkaamaan. He veivät mukanaan viestin konsuli Didiuksen seuraavalle päivälle antamasta hyökkäyskäskeästä, jolloin vihollinen hylkäsi suunnitelmansa kaapata legioona pelätessään omien joukkojensa hupenevan. Näin Titus saattoi turvata oman selustansa. Hän ei jakanut vihollisen joukkoja vaan pikemminkin kaksinkertaisti omansa tällä menetelmällä.

Jotkut ovat sallineet vihollisen joukkojen tunkeutuvan maahansa ja valtaavan useita kaupunkeja jakaakseen joukot, sillä tällöin vihollinen on joutunut asettamaan kuhunkin kaupunkiin vartion, mikä on pienentänyt vihollisen joukkoja niiden edetessä. Kun vihollisen joukot on näin saatu heikkenemään, niiden kimppuun on voitu hyökätä ja ne on onnistuttu lyömään.

On ollut niitäkin, jotka ovat tiettyä provinssia havitellessaan tehneet harhautushyökkäyksen toiseen provinssiin niin uskottavasti, että heidän alun perin havittelemassaan provinssissa ei ole osattu pelätä hyökkäystä, jolloin se on voitu vallata ennen kuin vihollinen on ehtinyt tulla puolustamaan sitä. Koska vihollinen ei tällöin voi olla varma, palaako hyökkääjä ensin uhkaamaansa provinssiin, se ei uskalla jättää tätä paikkaa lähettääkseen apua toisaalle, jolloin käy usein niin, että vihollinen ei puolusta kumpaakaan provinssia. – –

Lähde: Wikisource, Niccolò Machiavellin sodankäynnin taitoa käsittelevän kirjan Dell'arte della guerra (1675) kuudes kappale (otteet käännetty Henry Nevillen englanninkielisestä käännöksestä).

Pohdittavia kysymyksiä:

1. Miten väärä tieto voi auttaa sodankäynnissä? Miten vastapuolen epävarmuutta voi hyödyntää?
2. Onko valehtelu eettistä sodassa? Entä rauhan aikana?
3. Miksi jakautuneet joukot on helpompi kukistaa?
4. Miten brexit heikentää Euroopan unionia?
5. Osaatko mainita ainakin kolme asiaa, joista ajatellaan melko eri tavalla niissä maissa, jotka ovat olleet EU:n jäseniä jo pidempään, verrattuna niihin maihin, jotka ovat liittyneet EU:hun suhteellisen vähän aikaa sitten? Tekevätkö nämä erot EU:sta heikomman vai vahvemman?

Lainaus

”Siirtolaiset ja pakolaiset eivät ole nappuloita ihmisyyden pelilaudalla. He ovat lapsia, naisia ja miehiä, jotka ovat jättäneet tai joutuneet jättämään kotinsa monista eri syistä, ja myös heillä on oikeutetusti halu tietää ja saada enemmän, mutta ennen kaikkea olla enemmän.”

Lähde: Paavi Franciscuksen viesti 100:tta maailman siirtolaisten ja pakolaisten päivää varten.

Tehtävä

Jotkut pakolaiset jättävät kotimaansa ja tulevat EU:hun muista kuin poliittisista tai turvallisuussyistä. Silloin kun kyseessä on taloudellisista syistä muuttava siirtolainen, hänellä on erilainen oikeudellinen asema, ja EU:ssa tehdään ero näiden kahden tilanteen välillä.

Valitettavasti ei ole kuitenkaan olemassa täydellistä ratkaisua, jolla nämä kaksi ryhmää voitaisiin selkeästi erottaa toisistaan. Disinformaatiota hyödyntämällä tällaiset päätökset voidaan myös saada näyttämään epäasiallisilta ja epäinhimillisiltä.

Kuvittele seuraavat tilanteet:

- a) Syyrialaiselta sotapakolaiselta **kielletään pääsy** maahasi, ja hänet lähetetään takaisin Syyriaan.
- b) Pakistanista taloussyistä lähtenyt siirtolainen **saa oleskeluluvan** EU-maassa, ja hänelle myönnetään asunto ja tarvittavat etuudet kahdeksi vuodeksi.

Selitä, miksi nämä kaksi tilannetta aiheuttaisivat todennäköisesti kiistaa EU:n väestön keskuudessa. Mitkä EU:n kanssa kilpailevat ulkomaiset tahot voisivat hyötyä tällaisten jännitteiden synnyttämästä epävakaudesta?

ESIMERKKI 3:

LÄÄKEHUIJAUKSILLA VOI OLLA VAKAVIA TERVEYSVAIKUTUKSIA

Tausta

– Ikäihmisille on alettu markkinoida monenlaisia uusia tuotteita, joiden väitetään parantavan muistia, ja osan niistä väitetään jopa estävän dementiaa ja Alzheimerin tautia tai parantavan jo alkaneen sairastumisen – vaikka yleisesti hyväksytty tiede ei ole vielä löytänyt näille sairauksille parannuskeinoa. Viranomaiset ja lainsäätäjät ovat nyt alkaneet kiinnittää huomiota tällaisiin väittämiin.

Ikääntymistä käsittelevän USA:n senaatin erityisvaliokunnan vanhempi jäsen, demokraattisenaattori Claire McCaskill (Missouri), sanoo tiedotteessa, että jotkin ravintolisien valmistajat ovat markkinoineet tuotteitaan väittämällä valheellisesti, että ne parantavat Alzheimerin taudin tai dementiaa, mikä on äärimmäisen paheksuttavaa. Kuultuaan Brain Armor -nimisestä ravintolisästä, jonka mainostettiin ehkäisevän Alzheimerin tautia, dementiaa ja aivohalvauksia, McCaskill puuttui tapaukseen vuonna 2015 lähestymällä 15:tä vähittäismyyjää kirjeellä, jossa hän pyysi näitä kertomaan ravintolisien myyntiä koskevista ohjesäännöistään ja käytännöistään.

Marraskuussa 2015 oikeusministeriö ilmoitti tarkastavansa koko liittovaltion laajuisesti yli 100 ravintolisien valmistajaa ja markkinoijaa. Yrityksiä syytettiin perusteettomien väitteiden esittämisestä – tuotteiden väitettiin esimerkiksi soveltuvan Alzheimerin taudin hoitoon tai parantavan kipulääkeriippuvuuden.

Vuonna 2016 liittovaltion kauppakomissio ratkaisi riita-asian, jossa kalifornialaisyritys oli väittänyt erään ravintolisänsä lieventävän vaihdevuosisoireita, kuten kuumia aaltoja ja painonnousua. Lisäksi kauppakomissio ratkaisi kaksi riita-asiaa, joissa ravintolisien markkinoijat olivat väittäneet tuotteidensa estävän hiusten harmaantumista tai palauttavan niiden luonnollisen värin.

Vuonna 2020 liittovaltion syyttäjät veivät oikeuteen tapauksen, joka koskee Dallasissa toimivan ravintolisäyrityksen markkinoimaa OxyElite Pro -nimistä tuotetta. Tämän painonpudotukseen tarkoitetun tuotteen on todettu olevan yhteydessä hepatiittiin ja maksasairauksiin. Uhrien joukossa on muun muassa havaijilainen seitsemän lapsen äiti Sonnette Marras, 48, joka kuoli vuonna 2013 nautittuaan kyseistä ravintolisää.

Lähde: AARP Bulletin, kesäkuu 2016. AARP (American Association of Retired Persons) on voittoa tavoittelematon ja puolueeton järjestö, joka pyrkii tarjoamaan ihmisille mahdollisuuksia valita, miten he haluavat elää ikääntyessään.

Pohdittavia kysymyksiä:

6. Miksi ihmiset ovat valmiita uskomaan epäeettisten valmistajien epäilyttäviin lupauksiin?
7. Mitä eroa on tieteellisesti tuotetulla lääketieteellisellä tiedolla ja yksittäisten henkilöiden kertomuksilla, joiden avulla lääkehuijauksia yleensä markkinoidaan?
8. Miksi valelääkkeiden markkinointi kohdennetaan yleensä vähemmän koulutetuille ja ikääntyneille kuluttajille? Kuinka voit itse auttaa tällaisia ihmisiä, jotta he eivät menisi ansaan kohdatessaan huijauksiin liittyviä valheellisia markkinointikeinoja?
9. Mitkä tahot hyötyvät taloudellisesti tällaisen valheellisen tiedon levittämisestä? Miten ne ansaitsevat rahaa kuluttajien huijaamisesta?
10. Mitkä voisivat olla hyviä keinoja (oikeustoimien lisäksi) estää tällaisia huijauksia vaikuttamasta ihmisiin?

Lainaus

”Hukkuva takertuu vaikka oljenkorteen.”

Lähde: sanonta.

Tehtävä

Listaa seuraaviin kahteen ryhmään kuuluvia lääkkeitä: reseptivapaat ravintolisät ja viralliset reseptilääkkeet.

Selitä näiden tuoteryhmien keskeiset erot ottaen huomioon seuraavat seikat:

- perusteellinen kehitystyö tuotteen taustalla
- valmistusprosessin virallinen valvonta
- jälleenmyyjille asetetut vaatimukset
- kuluttajatuki tuotteen oston jälkeen sekä muut vaiheet.

Kuvaile, miten EU (ja jäsenmaiden viranomaiset) suojelevat kuluttajia terveyspalveluihin ja -tuotteisiin liittyviltä huijauksilta.

ESIMERKKI 4:

PAAVI URBANUS II:N PUHE JA RISTIRETKET

Paavi Urbanus II:n puhe Clermontin kirkolliskokouksessa vuonna 1095

Bysantin keisari Aleksios kääntyi vuonna 1094 tai 1095 paavi Urbanus II:n puoleen ja pyysi lännestä apua kukistaakseen turkkilaiset, jotka olivat valloittaneet hänen aiemmin hallitsemansa Vähän-Aasian lähes kokonaan. Clermontin kirkolliskokouksessa paavi Urbanus II piti puheen suurelle joukolle ja kehotti kaikkia lähtemään kreikkalaisten avuksi valtaamaan Palestiina takaisin muslimeilta.

– – *Te, Jumalan pojat, olette vannoneet vakaammin kuin koskaan aiemmin säilyttävänne rauhan keskuudessanne ja suojelevanne kirkon oikeuksia, mutta teillä on vielä tärkeä tehtävä edessänne. Taivaallinen ojennus vauhdittakoon askeleitanne, sillä teidän on ratkaistava vanhurskautenne voimalla eräs toinen asia, joka koskee sekä teitä että Jumalaa.*

Veljenne, jotka asuvat idässä, tarvitsevat kiireesti apuanne, ja teidän on riennettävä antamaan heille se apu, joka heille on useasti luvattu. Sillä kuten useimmat teistä ovat kuulleet, turkkilaiset ja arabit ovat hyökänneet heidän kimppuunsa ja valloittaneet Rooman valtakunnan itäiset alueet saavuttaen lopulta Välimeren rannan ja Hellespontin salmen, jota kutsutaan Pyhän Yrjön kädeksi. He ovat vallanneet yhä enemmän maata noilta kristityiltä ja lyöneet heidät seitsemässä taistelussa. He ovat tappaneet ja vanginneet monia, tuhonneet kirkkoja ja raunioittaneet osan valtakunnasta.

Jos sallitte heidän jatkaa tiellään rankaisematta heitä, yhä useampi Jumalan palvelija joutuu lopulta heidän hyökkäyksensä kohteeksi. Tämän vuoksi minä – tai pikemminkin Herra – vetoaa teihin, Kristuksen sanansaattajiin, jotta kertoisitte tästä kaikille ja suostuttelisitte jokaisen sotilaan, olipa hänen asemansa mikä tahansa, sotipa hän jalkaisin tai ratsain, olipa hän köyhä tai rikas, lähtemään mitä pikimmiten noiden kristittyjen avuksi ja tuhoamaan tuon hirvittävän heimon, joka elää ystäviemme mailla. Sanon tämän kaikille teille, jotka olette paikalla, mutta tämä viesti on osoitettu myös niille, jotka eivät ole täällä. Tämä on myös Kristuksen käsky.

– – *Jokainen, joka kuolee tällä matkalla, maalla tai merellä, tai taistelussa pakanoita vastaan, vapautetaan välittömästi synneistään. Tämän minä lupaan teille Jumalan vallan nojalla, joka minulle on annettu. Mikä häpeä olisi, jos tuo vihattu ja alhainen heimo, joka palvoo pahoja henkiä, löisi kaikkivaltiaan Jumalan kansan, joka kantaa Kristuksen nimen suomaa kunniaa! Kuinka Jumala nuhtelee meitä, jos ette anna apuanne niille, jotka meidän tavoin tunnustavat kristillisen uskon!*

Lähtekööt ne, jotka ovat aiemmin käyneet perusteetta henkilökohtaista sotaa Jumalan palvelijoita vastaan, ja nouskoot vääräuskoisia vastaan, päättäen voittoisasti tämän sodan, joka olisi pitänyt aloittaa jo kauan sitten. Tulkoot niistä, jotka ovat pitkään olleet ryöstäjiä, nyt ritareita. Lähtekööt ne, jotka ovat taistelleet veljiinsä ja sukuaan vastaan, nyt oikeamieliseen taistoon barbaareja vastaan. Saakoot he, jotka ovat palvelleet palkkasotureina mitättömän summan tähden, nyt ikuisen palkkion. Tehkööt he, jotka ovat kuluttaneet loppuun sekä ruumiinsa että sielunsa, nyt työtä kaksinkertaisen kunnian eteen. Katsokaa! Tuolla puolella ovat onnettomat ja köyhät, tuolla puolella rikkaat; tuolla puolella Herran viholliset, tuolla Hänen ystävänsä. Niiden, jotka lähtevät, ei pidä viivyttää matkalle lähtöään, vaan heidän tulee vuokrata maansa ja kerätä rahaa kulujen kattamiseksi, ja kun talvi on mennyt ja kevät saapuu, lähtekööt he matkaan epäröimättä, Jumala oppaanaan.

Lähde: Thatcher, O.J., & McNeal, E.H., A Source Book for Mediæval History. Selected documents illustrating the History of Europe in the Middle Age, New York, 1905.

Pohdittavia kysymyksiä:

1. Mitkä ovat paavi Urbanus II:n mainitsemat ”pyhät” syyt ristiretkeen?
2. Mitkä ovat todelliset syyt paavin pyyntöön?
3. Miksi tämä julkinen puhe oli aikoinaan niin voimakas ja vaikuttava?
4. Miten ”turkkilaiset ja arabit” olisivat vastanneet puheeseen tuolloin? Entä nykypäivänä?
5. Miten tuona aikana (vuonna 1095) olisi voitu tarkistaa puheen faktat katolisen kirkon hallitsemalla alueella?

Tehtävä

Kirjoita puheelle vastine (kirje tai puhe) Aleksioksen vastustajilta Vähässä-Aasiassa. Osoita vastine kaikille ristiretkien mahdollisille osallistujille.

ESIMERKKI 5:

IHMISTEN LUOTTAMUKSEN HYVÄKSIKÄYTTÄMINEN VÄÄRÄN TIEDON LEVITTÄMISEKSI

Tarina

Olipa kerran pieni paimenpoika, joka paimensi lampaitaan erään vuoren juurella synkän metsän vieressä. Poika tunsi olonsa yksinäiseksi, ja niinpä hän keksi suunnitelman, jonka avulla hän saisi hieman seuraa ja jännitystä pitkiin päiviinsä.

Poika juoksi hädissään kylään huutaen mennessään ”Apua! Susi!”, jolloin kyläläiset tulivat hänen avukseen, ja jotkut jäivät pitämään hänelle seuraa. Poika oli niin mielissään, että kokeili samaa temppua muutaman päivän päästä uudelleen, ja jälleen kyläläiset riensivät hänen avukseen.

Eräänä päivänä metsästä kuitenkin ilmestyi oikea susi ja alkoi vaania lampaita. Poika huusi tietenkin entistä kovempaa ”Apua! Susi!”, mutta tällä kertaa kyläläiset eivät tulleet apuun. He olivat menneet lankaan jo kahdesti, ja he luulivat, että poika yrittää jälleen puijata heitä. Niinpä susi hotki lampaat suihinsa, ja kun poika suri tapahtunutta, kylän viisas mies totesi: ”Valehtelijaa ei uskota silloinkaan, kun hän puhuu totta.”

Pohdittavia kysymyksiä:

11. Miksi ihmisiä on ylipäättään mahdollista huijata? Mitkä ovat tärkeimmät syyt tähän? (Tiedon tai lähteiden puute, asioita ei ajatella kriittisesti?)
12. Miten koulutus voi auttaa ihmisiä kumoamaan valheita?
13. Kannattaako valehtelu pitkällä tähtäimellä? Mihin valehtelu yleensä johtaa?
14. Miten paimenpoika voisi toimia tapahtuneen jälkeen? Voiko hän saada muut taas luottamaan itseensä? Miten?
15. Oletko kuullut koulussa juttuja tällaisista kuvitteellisista uhkista? Mitä yhteistä niillä on tekosyiden (esim. ”olin kipeänä” tai ”bussi ei tullut”) kanssa? Millaisia seurauksia tällaisella huijaamisella on pitkällä tähtäimellä?

Lainaus

”Joitakin ihmisiä voi huijata aina, ja jonkin aikaa voi huijata kaikkia, mutta kukaan ei voi huijata kaikkia ihmisiä koko aikaa.”

Lähde: tuntematon; 1800-luvun loppupuoli.

Tehtävä

Keksi tilanne, jossa yksi tai useampi maassasi toimiva tunnettu medialähde käyttää tällaista strategiaa, jossa pyritään saamaan ihmiset uskomaan kuvitteellisiin uhkiin (tai kuvaile todellista tapausta, jossa on toimittu näin). Selitä, miten ihmisten luottamusta käytetään hyväksi väärän tiedon levittämiseen. Käytä kuvailemaasi tapaukseen sopivaa sanontaa tai lainausta.